

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dan vsakega meseca, in velja za celo leto v tiskarnici in po pošti 2 gl. 50 kr., za pol leta 1 gl. 30 kr. nov. dn.

Tečaj II.

V Ljubljani 1. februarja 1862.

List 3.

Nauk v branji v srednjem in višjem razredu ljudskih šol.

(Dalje.)

Kjer se otroci v šoli navadijo branje po jeziku svojega kraja zavijati, jih kdo drugi težje razumé, in tudi izobraženim ušesom se tako zavijanje kaj ne prilega. Hočemo tedaj preudariti, kako naj učitelj odvrča ali brani, da branje ne bo nerazločno in nerazumljivo.

Učitelj naj tedaj naj pred tirja, da učenci počasi in razločno berejo.

Ako učenec počasi bere, ima dovolj potrebnega časa, da vsako besedo na tanko pogleda in vse njene obstojne dele izgovori. Zato ker je učenec v srednjem razredu le bolj posamezne besede in kratke (gole) stavke bral, se mu pri začetku težko zdi, da bi hitreje postopal. Tudi v višjem razredu, akoravno so učenci že bolj navajeni težkih besed in stavkov, je treba, da se počasi bere in tako očem in jeziku dovoli potrebnega časa.

Ako se razločno bere, more ta, ki glasno bere, kakor tudi učenik in drugi učenci pomote spoznavati. Učenca, ki glasno bere, pa morajo vsi drugi, sprednji in zadnji, dobro slišati in razumeti. To se lahko zgodi, akoravno se pri branji presilno ne vpije. Vendar nekteri otroci ne berejo dosti glasno zato, ker še sami sebi ne zaupajo, pa tudi zato, ker nimajo radi, da bi drugi njih pregreške in slabosti slišali in spo-

znali. Včasih otrok tudi zato nerazločno bere, ker se pri branji napak derži. Učenec naj, kadar bere, ravno po koncu stoji, — glave ne sme na persi naslanjati, ne bukev preblizo oči, pa tudi ne predalječ držati, ali pa jih še celó na klopi imeti.

Akoravno bi pa učitelj še tako dobro pazil, da bi učenci dosti počasi in razločno brali, bi vendar vse to le malo koristilo, ko bi ne bilo pri branji ob enem tudi vse tiho in mirno. Učitelj naj si tedaj tudi zeló prizadeva, da bo posebno pri branji po vsi šoli vse mirno in tiho. Le tako, če je pri branji vse mirno in tiho v šoli, more branje vsem prav koristiti. Treba je tudi, da pri branji vsi učenci na tanko poslušajo in pazijo na to, kar se bere. Kratki čas, ki se posameznim učencem za glasno branje odloči, ne zadostuje, da bi se učenec navadil urno brati. Celó uro, dokler se bere, se mora vsa šola brati vaditi; to pa se le izvršuje, če vsi učenci za glasnim bravcom na tanko z mislimi sledijo in berejo, ter slišijo, kar in kako učitelj te in une pomote pri branji popravlja in odvrtačuje. Spreten učenik ne vidi in ne poslušá le tega, ki bere, temúč vlada tudi ob enem vse po vsi šoli. Če je učitelj tega vaje, ne prezre nobene tudi naj manjše nerodnosti, ali nepazljivosti. On že po tem, kako se kak učenec obnaša in vede, precej sklepa, kako kdo za glasnim bravcom pazi in po tihem bere. Nepazljivega ali nerodnega učenca on precej ojstreje pogleda, ali pa ga kaj takega poprašá, od česa se ravno govóri, in ga tako zaverne na pravo pot, da je miren in pazen. Učitelj, kteri v šoli branje tako vodi, potrebuje zanj skoro vseh svojih moči; zato se vidi, da ta učilni predmet ni ravno naj zložnejši. — Kadar učenec kaj napak izreče in bere, naj učitelj učenca sam zaverne, ali pa naj pustí, da ga drugi boljši učenci zavračajo, in tisti, ki se je zmotil, naj zmoto ali napako sam popravi. Nekteri učitelji imajo navado, da učenca precej zavernejo že pri zmoti; nekteri pa pusté, da se začeti stavek poprej do konca zbere. Poslednje bi bilo zavoljo tega boljše, ker bi se sicer pri mársikterem učencu v stavku moralo prevečkrat prenehovati; toda slab učenec si bo pa po zbranem stavku vendar težko spomnil, kje da se je zmotil in napčno bral. — Treba je tedaj, da mu učitelj sam zmotnjavo izgledno prebere, ali po kom drugem dá popraviti. Potem naj se stavek toliko časa ponavlja, da se zmota popol-

noma odpravi. Vendar je tudi treba, da učitelj pri tem še na marsikaj pazi. Nekteri otroci nikakor ne morejo razumeti, kako naj se pravilno in razločno bere; nekteri že od rojstva težko govoré, — drugi slabo šolo obiskujejo in zavoljo tega predalječ zaostajajo. Skušeni učitelj pri takih okoliščinah hodi po srednji poti, in pravična razmera mu pové, koliko časa se mora muditi pri kakem učencu.

Gredé naj se še opomni, da je natančna razločnost pri branji tudi zeló koristna za pravopisje, in da še celó pri izreji otrok veliko velja, ker se pri tem uče in vadijo, da so bolj redni in natančni.

(Dalje prih.)

Tečno učilo.

K a z a v n i p o d u k.

Stanovi.

Sn o v a. Mašnik, učenik, kmet, zdravnik, sodnik, kupčevavec, vojak, rokodelec, umetnik, vradnik, služabnik, mornar (čolnar), voznik, pastir, dninar.

Uč b a. Mašnik bere sveto mašo, delí svete zakramente, in uči v cerkvi in v šoli Boga spoznavati in mu služiti. Gospod fajmošter in gospodje kaplani so mašniki. Imajo dolgo černo suknjo in bel podvratnik. Mnihí so večidel tudi mašniki, in so različno oblečeni. Mašnike ali duhovne gospode moramo spoštovati; zakaj? Kaj storé pridni otroci, kadar pridejo k duhovnemu gospodu? — Učenik ali učitelj uči v šoli otroke, ter skerbí, da so vedno bolj umni in boljši. Kaj uči učenik v šoli? Otroci morajo učeničke vbogati in spoštovati. Učeniki so v šoli otrokom namesti staršev. Pridne in vbogljive otroke ima učenik rad. — Kmet stanuje v vasi. On obdeluje zemljo in redí živino. Oblači se drugače kakor mestni ljudje. Kmet dela za vse stanove; kako? Pridnega kmeta moramo spoštovati. — Zdravnik zdravi bolnike; kako? — Tatove in hudodelnike vjamejo, in gosposka jih kaznuje. Sodnik jim odloči in naloži zasluženó kazen. — Kupčevavec ali tergovec kupuje in drugim prodaja v prodajavnici ali štacuni. — Kako se prodajavnice že zunaj poznajo? Kupčevavec mora biti pravičen. Pregovor pravi: „Mera in vaga v nebesa pomaga“. — Vojak ima

vojaško obleko, ki je bela, siva ali modra z različnimi ošivi. Ima sabljo, puško in torbo. Vojak se mora z orožjem vaditi, mora na straži stati, mora v vojsko iti in se vojskovati; zakaj? Nekteri vojaki so na konjih; so tedaj pešci in konjiki. — Veliko ljudi je, kateri opravljajo svoje dela večidel z rokami; pravimo jim zato rokodelci. Imenujte nektre rokodelce! — Umetnik dela bolj z umom kot z rokami. Godec, malar, podobar so umetniki. Imenujte še nektre umetnike! — Vradniki pomagajo cesarju ljudstvo vladati. Oni imajo višje ali nižje cesarske službe. — Služabniki služijo in strežejo drugim bolj imenitnim ljudem. — Mornar vozi v ladii po morji in drugih velikih vodah ljudi in blago. Ladijo žene veter ali sopar. Mornar ali čolnar pa z veslom ali z drogom ladijo viža. To je nevarna vožnja. Pregovor pravi: „Kdor moliti ne zna, naj se na morje podá“. — Voznik vozi ljudi in blago po suhem. On viža konje z vajeti, in jih poganja z bičem. Voznik mora usmiljen biti, t. j. ne sme živine terpinčiti. Kako voznik živino terpinči? — Pastir pase ovce, krave, svinje i. t. d. Nekteri pastirji imajo tudi pse navajene, da jim pomagajo živino zavračati. Pastir ima palico ali bič in torbo; čemu? — Če ima kmet, ali kdo drugi toliko dela, da ga ne more sam podeleti, najme najemnika ali dninarja, da mu pomaga delati. Dninarji imajo na dan plačilo, in so večidel ubožni ljudje. — Vsaki stan ima svoje dobrote in veselja, pa tudi svoje križe in težave. Naj bo človek v katerem koli stanu, povsod mora pridno in pravično delati, če hoče, da ga imajo dobri ljudje radi, in da mu bo Bog dal srečo na tem in na unem svetu. „Dobro serce in pridne roke so boljši zakladi kot zlate goré.“

Čertica o prvem učenju.

Od več krajev se čuje, kako je marsikdo smešno svoj prvi šolski čas v tem ali v unem kraju preživel. Vem, dragi „Tovarš“, da enake novice te ne veselé preveč; toda, ako jaz od svojega učenja v V — kaj povem, menim, da se bo vsakemu šolskemu prijatlu serce veselja smejala. Akoravno je marsikdo izmed mojih prvih součencov mnogokrat zatrobil: „Herr lererererer i pite hinaus“, so nam vendar naš ranjki uče-

nik gosp. B. T. *) vedno le bolj slovenščino priporočevali. Tudi od pesnika V. Vo d n i k a so nam večkrat kaj pripovedovali in razkladali njegove lepe pesmi. Dobro se spomnim, da so nam večkrat rekli: „Le učite se slovenski, bote vidili, da bo časoma naš jezik imenitnejši in potrebniji od nemškega“. Da bi le skoraj res bilo!

Bolj pridni in marljivi učenci so se razun navadnih šolskih véd tudi učili veliko drugih koristnih in lepih reči, postavitim drevesa cepiti, peti, pesmi deklamirati i. t. d.

Tudi iz zemljopisja smo kaj povedati znali. — Znabiti mi „T o v a r š“ ne bo postora kratil, ako njegovim bravcom podam nekaj tistih geografičnih odlomkov, ktere smo tadanji učenci z besedami, kakor tukaj stojé, pri očitni skušnji pripovedovali. Morebiti, da bi jih kateri sedanjih učiteljev kterikrat kaj porabil. Bili so taki le:

Vprašanje: Kaj imenujemo svet?

Odgovor: Svet imenujemo vse, kar je Bog v šestih dneh vstvaril, to je, zemljo, solnce, mesec, zvezde. Zemlja je okrogla, če se nam ravno taka ne vidi. Suha zemlja gleda iz morja, kakor griči iz velike povodnje. Zemlja se razdeluje v pet delov; ti so: Azija, Afrika, Evropa, ki jo stari svet imenujemo, Amerika in Avstralija, ali novi svet.

Vprašanje: Kaj veš povedati od imenovanih pet delov svetá?

Odgovor: A z i j a je nar starji znani svet, kjer so bili naši prvi starši in tudi Kristus rojen. Tam je sveta ali obljubljena dežela (Palestina), kjer so mesta Jeruzalem, Betlehem, Damašk i. t. d. Veliko starih mest je razsutih, da se še kraj ne pozná, kjer so stale, kakor: Babilon, Nini-ve. Ljudje so zagoreli in persteni, in so malokdaj pridni. Zemlja je slabo obdelana, in ima velike puščave. Tam so divje zveri, oroslani ali levi, tigri, hijene, sloni i. t. d. V Azii so tudi strašno velike in strupene kače.

A f r i k o tudi štejemo k staremu svetu. Cela Afrika nam še zdaj ni znana, ker ljudje, kateri so velikokrat poskušali, da

*) Ali že kdo spisuje življenje tistih verlih mož, ki jih je v lanskem „Tovaršu“ v 3. listu gosp. Levičnik omenil? Akoravno še mlad, sem vendar pripravljen popisati življenje svojega nepozabljivega očeta Bernarda. *)

bi bili vse dele Afrike ogledali, niso mogli naprej zavoljo prevelike ondotne vročine, ali pa so jih divji ljudje pokončali. Tam je prav velika puščava z imenom Sahara, v kateri je že veliko ljudi moglo umreti, ker niso imeli vode. Ljudi je tam malo; večidel so divji in črni. Dežele afrikanske so: Maroko, Algir, Tripolj, Egipt, Nubija i. t. d. Poglavitne mesta so: Aleksandrija, Kajro, Fec i. t. d. Življenje je v tem delu sveta pusto. Zeló srečni smo, da v boljših krajih prebivamo!

Evropa, v kateri mi prebivamo, je naj srečnejši kraj sveta. Ljudje so beli, večidel pridni in razumni, — dežele zdrave in rodovitne. Naj imenitnejše države so: Avstrijsko cesarstvo, parsko kraljestvo, prusko, dansko, švedsko, norveško, saksonsko, francosko cesarstvo, papeževe dežele, špansko kraljestvo, angleško, rusko in turško cesarstvo.

Avstrija obsega vogersko ali madžarsko kraljestvo, kjer so poglavitne mesta Budim in Pešt; 2. hrovaško, kjer so poglavitne mesta Zagreb, Varaždin, Karlovec; 3. češko, kjer je poglavitno mesto zlata Praga; 4. poljsko, 5. laško, 6. ilirsko, katero ima kranjsko deželo, nekaj Koroškega, Goriškega in Terst. Poglavitne mesta na Kranjskem so: Bela Ljubljana, Kranj, Loka, Kamnik, Novo mesto, Višnja gora, Metlika in Černomelj, kjer beli kranjci ali cepljenci prebivajo.

Na drugi strani je novi svet, kjer ljudje ravno pod nami stojé, in imajo noč, kadar je pri nas dan. Amerika sega na vseh straneh v morje, in je velik del, ki ga je Kristof Kolumb v letu 1492 iznajdel. V Ameriki živi še dosti divjakov; tudi pa so že tam ljudje vseh narodov in jezikov; beli in črni, naj več pa je kufrastih. Tam je že tudi nekaj Kranjcov, naših rojakov. Engleži, Francozi in Španci imajo tam svoje dežele. V tem delu sveta so strašno visoke gore in naj večje vodé. Zemlja je rodovitna, iz ktere so tudi že v naše kraje dosti novih reči prinesli, kakor krompir, tobak i. t. d. Tam je dosti bogastva, pa tudi uboštva.

Avstralija ima veliko otokov. Ljudje so večidel divji. Tudi hudodelce pošiljajo v to deželo na delo.

Ludovik Tomšič.

Iz zgodovine kerščanske ljudske šole.

(Dalje.)

Preklestvo tistih časov — zdvijano serce pri pičli omiki — je tudi učenike težilo. — Kako se je tedaj móglo govoriti od prave lepe izreje pri mladosti? Sreča je bila vendar, da so rastle še posamezne cvetice tu pa tam po puščavi, to je, starši, katerim so bili po stari šegi otroci naj ljubša gotovina. Iz takih rok so prihajali posamezni veljavni in modri Rimci. Vendar pa se je sploh pri ljudstvu nekaka mehkužnost razprostirala, enako črnim oblakom. Nihče ni mislil, da bi se ljudje napeljevali tako živeti, kakor tirja višje bitje, in nobenemu ni bilo mar, da bi se bilo treba tukaj kaj za večnost pripravljati. Učili so se in živeli le za ta svet. In tako so delali povsod, kamor je segala velika oblast Rimljanov, in kjer je gospodovala gerska šega.

V veliko bolj prijazni podobi se nam pokaže ljudsko izobraženje pri Izraelcih. Po božjem razsvitljenji so Izraelci, kakor vse svoje življenje, tako tudi domačo izrejo ustanovili na verski podlagi; nauk v božji postavi in poduk v svetem pismu jim je pred vsem drugim naj več veljal. Tako se je tudi ravnalo, ko se je v Izraelu očitna ljudska šola ustanovila, kar se je zgodilo po preselovanji iz Babilona. Postava je velevala, da mora vsak terg imeti svojo šolo, in da mora 25 otrok posebnemu učeniku izročeni biti. V zvezi s sinagogami in večidel pod vodstvom Levitov so se v tistem času šole povzdignile do naj višje stopnje. Izrejevale so ljudi za ta in uni svet. Tudi bi se motili, ako bi mislili, da se je njih delavnost razširjala samo med mejami Palestine. Veliko tisuč izraelskih družin je stanovalo v Babilonu in Medii, kjer so njih prededje pod Cirom ostali. Veliko jih je šlo pod Aleksandrom Velikim v Egipt, ter so imeli v Aleksandrii enake pravice kot Greki. Tudi v Sirii so jih prijazno sprejemali, in v Antijohii so imeli vse državljanske pravice. Od časa Antijoha Velikega so se Judje naselili v Frigii in Lidii, od kodar so se časoma razšli po Mali Azii in Grecii. Na Arabskem je bilo 100 let pred Kristusom judovsko kraljestvo. V Rimu, kamor je Pompej perve Jude kot vjetnike poslal, so stanovali v mestu unstran Tibere. Z eno besedo: okoli leta 40. pred Kristusom, ni je bilo skor dežele, kjer bi ne bili Judje stanovali in pov-

sod, na tanko ločeni od nevernikov, so zvesto po čerki svoje stare postave stavili svoje sinagoge in brez dvombe tudi šole. Le to je bilo škoda, da pri njih dekleta niso smele hoditi v šolo, temuč, ker se ženski spol ni smel prosto gibati, so bile izročene materam, da so jih izrejale in izobraževale. Tudi to je bilo škoda, da je v izraelu družinsko življenje, posebno zavoljo ločenih zakonov, čedalje bolj razpadalo, in tedaj se šola tudi ni mōgla nanj zanašati. Žalostno je bilo tudi še to, da se je pri Izraelcih vera sprevergla samo na obhajanje ceremonij, kar ni nikakor bilo brez škodljivih nasledkov za ljudsko šolo.

(Dalje prih.)

Kratek obris godbine povestnice. *)

(Dalje.)

Godba novejših časov.

Z začetkom kerščanstva se začne tudi za godbino povestnico nova doba, ktere sad je naša dandanašnja godba. Kerščanske občine so gojile cerkveno petje; njih pastirji so si prizadevali ga zboljšati; posebno veliko za povzdigo godbe se je pripomoglo po samostanih.

Sv. Ambrozi, od 374. — 379. leta milanski škof, si je pridobil mnogo zaslug za zboljšanje cerkvenega petja. Vpeljal je štiri avtentične cerkvene glasorede, ter je zlagal in skladal nove cerkvene pesmi in napeve. Pravijo, da je on zložil imenitno, po njem imenovano, hvalno pesem „Te Deum Laudamus“. Drugi pa terdijo, da je bila kakih 100 let pozneje zložena.

Sv. Gregori Veliki, papež od 591 — 604, je leta 599 cerkveno petje popolnoma pre naredil. Čveterim po sv. Ambroziju vpeljanim glasoredom je pridjal še štiri nove, ki jih je s čerkami A B C D E F G, v drugi osmini z a b c d e f g, in v tretji z aa bb cc dd ee ff gg i. t. d. zaznamoval. Vredil

*) V II. listu „Tovarša“ prosim, naj čast. bravec namesto v Atenu, v Tebnu berejo: v Atenah, v Tebah. Pristavljam, da tih pregreškov nisem iz nevednosti naredil, temuč sta se mi v hitri pisavi in večkratni misli na nemški „Athen“ in „Theben“ vrnila.

je šole za petje, in tudi sam je podučeval pevce. Z lastno roko je spisal Antifonari, t. j. sostavo vseh pri božji službi navadnih napevov. To njegovo delo in pa šibo, ktere se je pri podučevanju dečkov pevcov posluževal, so še v 9. stoletji v Rimu razkazovali. Še dandanašnji njegove napeve mašniki po vseh katoliških cerkvah pri slovesni službi božji pri altarju popevajo.

Hukbald, flanderski menih (roj. 840, † 21. okt. 930) je storil prve poskušnje o harmonii (mnogoglasju). Spremljal je melodijo s peterkami (Quinten), ali pa s čveterkami (Quarten), le malokdaj je rabil trojke (Terzen). Čigavo uho bi pač dandanašnji kaj takega prenesti moglo? Takratna pisava glask, ki so jih „neume“ imenovali, ni bila drugega, kakor male čertice, pike, kljuke, zvijače i. t. d. Bila je toraj silno težko razumljiva. Hukbald je tudi zato poskerbel. Postavil je „neume“ na „čerte“ (Linien), kterih je rabil po 4, 5, 7, 8, 9, 11 in celó 19. Akoravno je bil o številu čert zeló dvomljiv, se mu vendar mora priznati zasluga, da je vpeljal čerte in s tem godbinemu razvitju veliko več koristil, kakor mnogo slavljeni Gvido aretiški. Hukbald je bil tudi znaten pesnik; sostavil je pesem v hvalo plešcov (Basel 1561), ki ima 136 verstic, kterih vsaka se začne s čerko C.

Gvido aretiški, menih v benediktinskem samostanu v Pompózi na Laškem, okoli leta 1000, je bil sloveč učitelj petja. Pod njegovim vodstvom so se učenci v kakih dveh letih toliko naučili, kakor sicer v 10. O njegovem času so bile navadne 2 čerti (Linien, ena rudeča, druga rumena), kterima je Gvido še 2 čerki pridjal, ter je stavil „neume“ na nje in med nje. Nevošljivost in sovraštvo ste ga pa zovoljo tolikih prenaredb tako počernile, da je mogel zapustiti samostan. Kmalu potem ga je poklical papež Joan XIX. v Rim, kjer so ga imeli sploh v veliki časti. Njegovi sorodniki so mu mnogo znajdeb prisojevali, ktere pa niso obveljale, ker se je pozneje iz njegovih zapuščenih spisov zvedilo, da so bile že zdavnej pred njim znane. Do današnjih časov pa se je ohranila „Gvidova roka“, ki jo v začetku antifonalov narisano vidimo.

V 12. stoletju se je godba na višjo stopnjo povzdignila. Razširil se je bil nauk v mnogoglasju (harmonii), začelo se je meroglasje (Rhythmik) in ž njim glaska (Note) po našem sedanjem zaumku. Pisali so iz začetka 4

glaske, ki so jih imenovali po njih vrednosti: $\square\square$ „maxima“, \square „longa“, \square „brevis“ in \diamond „semibrevis“; pozneje je bila pridjana še \diamond „minima“.

(Dalje prih.)

Opominek za učitelja

mesca svečana.

Pomisli, da znesek vseh učiteljevih čednost je: ljubezen in veselo serce. Stopi v šolo kakor angelj, in vsi tvoji učenci bodo kakor angelčki. Izrečaj pa mladino naj pred za Boga in zavoljo Boga, in potem bode tudi dobra za svet. Varovaj pa se, da se pri otrocih ne boš hlinil. Tvoj zgled je poskus za tvoje govorjenje. — Opominjaj mladost prav po očetovsko, naj nikar ne hodijo gledat razuzdanih pustnih plesavcov in zapeljivih norčij. Napravi jim pa zato raje sam kako prijetno in nedolžno veselico! Skerbi, da se bodo otroci že zgodaj napeljevali na pravo pot lepega kerščanskega vedenja. Ložeje je koga od slabe poti odvracati, kakor pa ga od slabe na pravo verniti. — Nedeljskim učencem razlagaj, po kateri obertnji se pridobuje naš živež in naša obleka. — Če bo proti koncu tega mesca že kopno in toplo, povej učencem, kaj in kako bi se že kaj za polje pripravljalo. Večjim učencem naročuj, naj drevje čistijo, da ne bo na njem gosenci zaleg in škodljivega mahu.

Zastavica.

Jaz dve besedi tu imam,
Razločni ste zares prav malo, —
Število čerk le reče nam,
Kaj prva, druga bi nam dala.

Beseda prva čerke tri
V počasnem zlogu nam pokaže, —
Pové obrodek stvarnosti,
Ki daje prida mnoge baže.

Če deneš še v besedo to
Od spredi terdih pismenk eno,
Storiš besedo skor noró —
Mladosti živi zaželeno.

J. Dr. Vlasténski.

Razvozlana zastavica

iz zadnjega lista.

Drugo jutro zgodaj že priteče Nežica vsa spehana k sosedovemu Tončetu, in mu že od daleč pravi: „Tonče! Kakor si zvit, vendar te bom vgnala v kozji rog. Poslušaj, ti bom precej povedala, koliko je imel Jurče in koliko Tine ovac. Ako je dal Tine od svojih 5 eno Jurčetu, je imel potem le še 4 ovce, in Jurče jih je imel 8, to je, še enkrat toliko, kakor on; če je dal pa Jurče Tinetu eno, sta jih imela potem enako število, to je, vsaki 6. Tedaj je imel Jurče 7, Tine pa 5 ovac.

Jan. Kogej.

Imenzlaga (etymologie) farnih vasí na Kranjskem.

(Dalje.)

Dragatuš = Znabiti da se tiši kake derage, ali derovlja iz gore ali pa enakega potoka, ki se zavolj dereče vode draga ali deraga imenuje.

Dražgoše = **Draz** ali **tras** pomeni v Poljskem Streif, Abstreifung, Lichtung: goša; tedaj **Dražgoše** (Waldlichtung) ali vas v gojzdoseku.

Duplach = **Duple**, ali brez okrajšanja **Dvopolje**; ker stoji v sredi med dvojnimi poljem. To ime in druge enake p. **Triglav**, **trinog** so me prepričale, da imajo ti prav, ki **Duetti**, **Terzette**, **Quartette** etc. predstavijo: dvopev, tripev, štiropev, namest dvojepev, trojepev i. t. d.

Ebenthal = **Polom** (Holzabtrieb), vas v polomu.

Egg = **Berdo** — nekoliko zvišan ali zburjen svet; korenina: **ber-sniti** (weg-, heraus-, emporwerfen), od tod tudi: **brada** (**Bart**).

Eisnern = **Železnike** izvirk očiten.

Erzelj = **Rizelj** (lega meni neznana: zna priti od rezelj, rezljati, schnitzeln) **Einschnitt**; če ima pa zraven ležeča gora ali hrib tam, kjer vas stoji, kako vrézo (**Einschnitt**) ali vbod = **Einstich**; ali pa tudi od **raz**, **riz** (vse je rizanji teklo). Auseinanderspaltung, **Klaffung**. — Če je prvo, dobimo lepo besedo za **Einschnitt**; iz drugega zgleda pak se učimo, da se namest **raz** tudi **riz** p. **riz** njega, **rizkladati** etc., in sicer lepoglasneji, govoriti in pisati zamore.

Fara = med vsimi dosedaj omenjenimi — prvo ime nemške ali veliko več ponemčene (parochia) korenine; pa, kakor se iz zgodovine vé, poznejši izvira.

Feistritz = **Bistrica** od reke enakega imena.

Festniz = **Besnica**, od **bes** — **besno** = **hud**. Znabiti da je bil ta kraj nekdanji zavolj zverin ali prepadov ali drugih vzrokov nevaren.

Flödnik = **Smednik** verljivo od **Zamelnik** zato, ker za melom **Šmarne** gore stoji. Znabiti da je bilo to ime od takih, ki ga ni-

so zastopili v pričujoče spreobrnjeno. Ali pa znabiti tudi od Smolédnik, če so v bližnem gojzdu zlasti iglate drevesa ali smoledi (Nadelholz) v večem številu.

Franzdorf = Borovnica od bor, borovje (Föhrenwald), vas v borovju.

S. Georgii etc. etc.

Gereuth = Rovte, izhaja sama očitna.

Glogovitz — Blogovica, vas ob logu. Čerka o se je sčasoma zgubila.

Godovizh — Godovič, verljivo od: golt, (holt Schlund). Lega meni neznana; pa iz imena sklenem, da v goltu ali kotlu leži.

Gojzd — vas v gojzdu.

(Dalje prih.)

Avstrijski pridelki. *)

Spisal Nadkupski.

I. Gledé živalstva. — Govéd se šteje v cesarstvu čez 11 milijonov, pa jih je vendar za potrebo premalo, takó, da se jih mora vsako leto nakupiti iz bližnje Ruske in Turške za 2 milijona gold.; kar se tiče sirovega masla ali putra, se mora reči, da se z malo skerbijo pospešuje. Zadnji čas je imelo Ogersko 2,395.000 govéd, vrednih 271,564.000 gold., Galicija 1,435.000 gov., vredn. 155,422.000 gold. i. t. d. — Konjištvo se pospešuje po žrebiščih in darilih naj bolje po Ogerskem, Erdeljskem, Gališkem, Českem in Moravskem. Šteje se po vsem cesarstvu 3,230.000 konj, 113.000 mul in oslov. Ovcé so vredne kakih 33 milij. gold., toda Kranjci jih imamo naj manj. Kozá je čez 2,275.000. Svinj ali prešičev je 5,401.000. — Perutnina se nahaja v raznih verstah po veliki množici. Čbelarstvo se naj bolje obnaša na Koroškem in na spodnjem Avstrijskem. Čebelnih panjev se šteje po vsem cesarstvu 1,408.000. — Svilarstvo donáša na leto čez 43 milij. gold. — Lov je povsod navaden. — Ribarstvo donáša dobiček po rekah, deloma tudi v morju. — Biserne mušelné nabirajo v Votavi, Moldavi in nekterih drugih avstr. potokih. —

II. Gledé rastlinstva. — Od koristne zemlje v cesarstvu spada na njive 3529³/₄ avstr. □ milj, na livade in verte 1203 □ milj, na pašnike 1528¹/₂ □ milj, na nograde 165³/₄ □ milj in na mejé 3524 □ milj. Pridelalo se je žita 46,720.000 avstr. vaganov, reži 61,352.000 vag., ješprenja

*) Dovolj gradiva za računské naloge.

Vredn.

49,797.000 vag., ovsá 82,398.000 vag., koruze ali turšice 33,458.000 vag., prosá 5,932.000 vag., to vse je vredno 1698 milijonov in 652.000 gold. — Rajža se naj več pridelava na Laškem, znabiti kakih 900.000 centov na leto. Brez Ogerskega, Erdelja, Vojvodine, Hrovaške in Slavonije 4,104.000 vag. sadja; 242.000 vag. sladkega kostanja in 373.500 centov občnega olja. — Vinoreja doná vsako leto do 43 milijonov veder, naj več na Ogerskem in njegovih nekdanjih deželah in to 27 milijonov veder. Vino raste na Ogerskem, Hrovaškem, Slavonskem, v Vojvodini, Ilirskem Primorju, na Tirolskem, v spodnji Avstrii, na Moravskem in deloma na Českem, Kranjskem in Štajarskem.

III. Gledé rudarstva ali kopaninstva. — Kopaninstvo in rudarstvo je v avstr. cesarstvu tudi na dobri stopnji. Brez obzira na donesek koristnega kamenja iz koristne zemlje se more lanski donesek v denarjih ceniti na 63 milijonov gold., od katerih pa spada na sol 31 milijonov in 6 milij. na premog (Steinkohlen), tedaj na kovine (Metalle) 26 milijonov. Sol, železo, premog, zlato, srebro, kufer, svinec in živo srebro so naj poglavitnišidelki iz kopaninstva v avstr. cesarstvu. Kar se tiče kovin in rud, se dobi vsako leto zlata čez 7300 mark vredno 2,640.000 gold., srebra čez 123.100 mark vredn. 2,835.000 gold., živega srebra 3500 ct., večidel v Idrii vredn. 900.000 gold., kufra 56.000 ct. vredn. 3,600.000 gold., kositarja (cina) 1000 ct. vred. 53.400 gold., svinca 137.000 ct. vredn. $1\frac{1}{3}$ milij. gold., cinka 22.000 ct. vred. 240.000 gold., galmaja 40.000 ct. v vredn. 18.000 gold., železa 3,600.000 ct. vredn. 14 milij. gold. in druge znamenite rude vredn. 200.000 gold. — Soli, ktera se v kamenito, kuhinsko in morsko razdeljuje, se pridelava vsako leto več, kakor 6 milij. centov vredn. 31 milij. gold. Kamenita sol se nahaja v Galicii, na Ogerskem in Erdeljskem; kuhinska v Avstrii, Solnograškem, na Tirolskem in Štajarskem; morska se prideluje v Istrii in Dalmaciji. Razun tega se mora omeniti stipsa (Alaun) na leto čez 36.000 ct. vredn. 350.000 gold., galice (vitriola) 61.000 ct. vredn. 160.000 gold., žvepla 29.000 ct. vredn. 164.000 gold., salitarja i. t. d. —

Premoga se pridobi na leto čez 20 milij. centov vredn. 6 milij. gold.

Novice.

V letu 1857 so v avstrijskem cesarstvu šteli otroke 6 — 14 let stare; bilo jih je 5,924.104. Na Avstrijskem, Solnograškem, Tirolskem, Českem, Marskem in Sleškem so skoro vsi za šolo ugodni otroci hodili v šolo. Na Štajarskem in Koroškem pa je hodilo v šolo le $\frac{5}{6}$, na Ogerskem, Erdeljskem in v Vojaški granici $\frac{2}{3}$, na Kranjskem, Goriškem in Istrijskem z Beneškim pa le $\frac{1}{3}$ otrok iz med teh, ki so bili za šolo ugodni. V Dalmaciji, Galiciji in Bukovini je bilo najmanj šolskih otrok.

Iz Maribora. Ljubi „Tovars!“ že vlani si se pokazal, da si naš dober tovarš. Podučeval si, posebno nas mlade učitelje, z iskreno slovensko besedo. Bodi tudi za naprej naš zvesti prijatelj, in veselo Te bomo sprejemali; le škoda, da ne izhajaš štirikrat na mesec! Serčno radi bi Ti tudi mi kaj dopisovali, toda preslabo nam še teče slovenščina. Prosimo toraj, da bi Ti, ljubi „Tovars!“ včasi tudi kaj pisal o slovenski slovnici. *) Naša misel pa je, da hočemo vse storiti za Boga, cesarja in domovino!

V imenu nekterih lavantinskih podučiteljev. *Franc Čeh.*

Iz Predoselj. Domorodno serce radosti kipí, ko vidi, kako veselo in pridno napreduje naše slovensko slovstvo in narodnost. Domača reč ima že veliko veliko iskrenih prijateljev, pa zraven tudi nasprotnikov še celó med domačini. Pa tako se je že nekdaj godilo in menda se tudi bo godilo, dokler svet ne razpade. Stara resnica je, da je vsak začetek težek, in da ima vsaka dobra reč svoje sovražnike. Pomislimo, da se drugim narodom tudi ni boljše godilo, kadar so se poprijemali svojih domačih reči. Pravi domoljubi se nikdar niso bali zadržkov pri razvijanju svoje narodnosti, temuč so ravno pri nasprotovanju naj pridniše delali in se iskreno trudili vsak na svojem polji in po svoji sveti nalogi. In glej! Kako lepo že zdaj cvete domača reč marsikterih narodov, ter nam Slovencom z lepim zgledom svéti in nam kaže, da bi ne opešali in ne obupali pri lepo začetem delu. — Malo let je še, pa vendar se je že veliko blagega zasadilo na naše milo narodno polje. In ravno to nam lepo terdi našo nado, da tudi prihodnost ne bo križem rok deržala. Kar se popred ni godilo, se zdaj že skoro v vseh šolah veselo zbuja domača reč s tem, da se uči naš materni jezik — mila slovenščina. Marsikteri učitelj mi je že veselo pripovedoval, kako zdaj v šoli vse po slovenski uči, in da je že popolnoma odpravil nepripravno in zamudno ptujko iz domačih šolskih izb. Ljubi „Tovars!“ veselo Ti povem, da tudi pri nas je čisto slovenska šola zato, ker nam je resnično mar, da se otroci res kaj naučé, ne pa, da bi jih vadili samo blebetati, to je, nemške imena abändrati, glagole abvandlati i. t. d. Take reči otroci kmali

*) Prav zeló bi nas veselilo, ako bi se tudi naši daljni bratje z našim „Tovaršem“ bolj pobratili, in mu bolj pogosto pošiljali kaj svojih šolskih novic in drugih primernih spisov, da bi tako postajal vedno splošnejši za vse šole po vsem Slovenskem. Nadjamo se, da naše iskrene želje ne bodo zastonj.

pozabijo, ko iz šole ostanejo, in če bi jih tudi ne pozabili, jih ne vedó prav rabiti, ker jim manjka praktične vaje. Taka mešanica dela učenikom in šoli sramoto in zapravlja soseskino zaupanje. Tako izšolani učenci ne znajo drugega, kot z nemškimi čerkami po svojim nevkretnim jeziku kaj pisati in blebetati, kar živa duša ne umé. Bog nas vari take godlje! *) — Spomnim se, kako so enkrat storili neki slovenski meščani, ki niso nemški znali, pa bi se bili vendar radi skozi vas gredé z nemščino bahali. Blebetali so toraj čudne nerazumljive besede, kakor so komu ravno na jezik prišle. Pridši iz vasi so se pa eden drugega po domače prašali, kaj je kdo hotel reči. — Pri slehernem delu je dobro, če se človek praša, kaj se bo zgodilo, če se bo tako in tako delalo; — posebno pa je potrebno, da se to praša pri poduku mladosti. Z Bogom! *Jan. Saje.*

Iz Logaca. Zadnji list našega „Tovarša“ nam je naznanil veselo napredovanje ljudskih šol na Kranjskem v letu 1860.

Razvidili smo, kako veliko se je storilo v pretečenih desetih letih za omiko ljudstva, in koliko je še treba storiti, da bi se šolstvo tudi v naši deželi na tako stopnjo povzdignilo, kakor v drugih deželah. Z žalostjo pa moramo tudi spoznati, da pri nas šole še niso po vrednosti cenjene, ker veliko število za šolo ugodnih otrok v onem letu šole ni obiskovalo, akoravno so imeli dovolj priložnosti. **) Veliko bi se znabiti obiskovanje vsakdanje šole zboljšalo, ko bi se nikjer več kerščanski nauk za prejemanje sv. zakramentev zanikernežem zunaj šolskih ur ne razlagal, in bi se na koncu šolskega leta prva spoved opravljala in prvo sv. obhajilo delilo. Saj bi tudi otroci skozi celo let resnice sv. vere bolje zapomnili, kakor pa se jih le v nekaterih tednih naučiti morejo, in šola bi bila rednejše obiskovana. ***)

Veliko bolj pa bi se pomnožilo obiskovanje ljudskih šol, če bi se v vradnijah slovenski jezik dostojno rabil. Dozdaj ni toliko koristilo kmetu, če je znal slovenski brati in pisati, kakor bi mu bilo lahko koristilo, ker so mu vse pisma — premoženje in poštenje zadevajoče — le v nerazumljivem jeziku pisali in vse vradnjiske dopise le nemške pošiljali. Ako je tedaj hotel prosti kmet take dopise in spise razumeti, mu je mnogokrat prizadevalo dosti denarja in časa; to se tedaj nikakor ni strinjalo s tem, kar je pričakoval od šole.

Gledé učnega jezika na Kranjskem, bi se znalo po onem naznanilu posneti, da je pri nas več stanovavcev nemških, kakor slovenskih, ali pa, da so se Slovenci po Kranjskem že tako nemške kulture naserkali, da mora učitelj otrokom slovenskega jezika sloven-

*) Prav bi bilo, da bi se v čisto slovenskih šolah tudi čisto slovenske knjige rabile. Menimo, da bi bilo dobro, ako bi se iz sedanjega, sicer izverstnega slovensko-nemškega Abecednika napravila dva natisa: za čisto slovenske šole čisto slovenski, pomnožen z nekaterimi berilnimi vajami, — za slovensko-nemške šole pa naj bi ostal sedanji. Tako bi se nikomur ne vsilovali nepotrebni stroški in nemščina. Učitelji! pomenimo se v tej važni reči pri svojih zborih, in potem prosimo, da se bodo naši sklepi za blagor šole tudi kmali uresničili in spolnovali!

Vredn.

**) Lahko rečemo, da se je od takrat že dokaj zboljšalo.

***) Ta koristna navada se že v marsikterem kraju na Kranjskem spolnuje.

Vredn.

ske predmete po nemški razlagati. 124 slovensko - nemških šol se mora sila prenapeto število zdeti vsakemu, komur je znano, da na Kranjskem (zunaj Kočevskega in Sorice) zbôg le Slovenci prebivajo in njih otroci tudi le slovenski govoré in umejo, ko začnejo v šolo hoditi. Ni treba tedaj, da bi učitelji zavoljo enega ali dveh otrok, ki nemški razumejo, sploh podučeval po nemški. Ako se pa v kakih šolah slovenski otroci tudi nekoliko nemškega branja in pisanja po slovenski razlagi vadijo, se še ne more za tega del šola slovensko-nemškim prištevati, ker učni jezik ostane skozi in skozi slovenski, toraj tudi šola slovenska. Le tam, kjer otroci slovenskega in nemškega jezika ob enem šolo obiskujejo, in je zavoljo porazumljenja obojni jezik učni jezik, je šola „slovensko - nemška“. — Toliko svojem tovaršem v predvarek.

J. Trojar.

Iz Ljubljane. Ljubljanski dopisnik piše v nekem dunajskem listu, naj bi se v ljudskih šolah na Kranjskem učila nemščina in sicer ko r a d o v o l j n a — tvarina, za kar pa naj bi učitelji kak priboljšek dobivali. — Prav bi bilo, da bi se dohodki ljudskih učiteljev kaj zboljšali, toda ne zato, da bi se dragi šolski čas zapravljaj s takimi tvarinami, ktere v prosti ljudski šoli nikakor ne morejo toliko zdajati, da bi kaj prida sadu obrodite. Ako si nemščina v naših ljudskih šolah do zdaj ni nič opomogla, si gotovo tudi ne bo vprihodnje, čeravno si nekteri nemškutarji zavoljo tega noč in dan vest in perste čerljivo, in na cente svojih brošur po svetu pošiljajo, in če se na glavo postavijo, tudi ne. „Natora ima svoje postave.“ —

Premembe v učiteljskem stanu.

G. Anton Bajc, zač. učitelj v Dobu, je z a t e r d n o (definitiv) postavljen.

Pri novo vstanovljeni mestni poglavni šoli za dečke pri sv. Jakopu v Ljubljani ste s sl. deželno - vladnim razpisom 15. jan. t. l. pod št. 12583 dve učiteljski službi razpisane, prva s 367 gold. 50 kr., druga pa z 262 gold. 50 kr. n. dn. letnih dohodkov. Prošnje za nji se ravnaajo do sl. e. k. deželne vlade v Ljubljani, in se oddajajo pri preč. ljubljanskem konzistoriju do konec mesca februarja t. l. — Pri Ljubljanski normalni šoli je služba (13 učnih ur na teden) pomočnega učitelja v muzični šoli izpraznjena in s sl. deželno-vladnim razpisom 11. jan. t. l. pod št. 10818 z 250 gold. n. dn. letnega plačila izpisana. Prošnje za njo se tudi ravnaajo do sl. e. k. deželne vlade v Ljubljani, in se oddajajo pri preč. ljubljanskem konzistoriju do konec mesca februarja t. l.

Listnica. Gosp. A. K. v. P.: Vaša ponudba je lepa, — toda „Tovarš“ je še zdaj, akoravno rad, ne more sprejeti. — Gosp. N. v. Č.: Lepa hvala za poslano! Slov. vaje v govorjenji in spisovanji so nam prav po volji; vendar pa nemških ne mislimo natisniti, raje slov. več. Tudi vsi drugi Vaši spisi nam bodo dragi. — G. P. K. v. T.: 2. list „Uč. T.“ smo Vam že drugo poslali. Prašajte po obeh!

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.